

175 éves a marosvásárhelyi Teleki Téka

Ugyanabban az évben, 1802-ben, mikor Széchényi Ferenc megalapította a nemzeti könyvtárat, Marosvásárhelyen Teleki Sámuel nyilvános használatra bocsátotta magánkönyvtárát. A külön e célra építetett klasszicista könyvtárterem azóta is a korabeli felállítás szerint őrzi a mintegy 40 000 kötetet, a felvilágosodás korának egyik leggazdagabb magyar alapítású gyűjteményét.

Teleki Sámuel, akiről születésének kétszázéves jubileuma idején, 1939-ben a Széchényi Könyvtár kiállítással emlékezett meg, már ifjan felismerte, hogy a magyarországi, de különösen az erdélyi közművelődés és tudományosság fejlődésének egyik legnagyobb akadálya a könyvek, könyvtárak hiánya. A műveltséggel pedig szorosan összefügg az ország, a nemzet felemelkedése. „Az állam sorsa az írott tudomány sorsával összefügg, és bármely jó törvényekkel, intézményekkel rendelkező nemzet minél műveltebb volt, annál inkább pártolta a könyveket és könyvtárakat” — írja 1796-ban, könyvtára katalógusának előszavában. A könyvtár, amelynek köteteit több évtizedes munkával, Európa számos országából gyűjtötte, vásárolta össze, kapcsolatba

hozta Telekit a kor számos hazai és külföldi tudósával, könyvkereskedőjével, nyomdászával s magukkal a kortárs gyűjtőkkel is. Teleki célja világos volt: a könyveknek olyan együttesét kívánta létrehozni, amely minden tárgyból, valamennyi tudományszakból a lehető legjobb könyveket tartalmazza. Mivel ő maga tudta, hogy „a tudomány nagyrészt azt jelenti, hogy ismerjük a jó könyveket”, bibliográfiai és bibliofil ismereteit igen magas fokra fejlesztette. Gyűjteményének alapját a görög-római klasszikusok képezték, „minthogy ezek minden műveltségnek a forrásai”. E rész katalógusát irodalomtörténeti lexikonná bővíve készítette el és adta ki, nem „a szigorú komolyságú tudósokra”, hanem „házam fiatal könyvbarátaira” gondolva. Mivel magának is kedvelt stúdiuma volt a matematika és a fizika, különös gondot fordított a természettudományi könyvek beszerzésére. Másik kedves területe a történelem, különösen a Magyarországra és Erdélyre vonatkozó történelem volt. Már az 1760-as években ezt írta Utrechtből: „... azon vagyok, hogy a magyar történelem régibb és ritkább emlékeit felkutassam”. Mivel a felvilágosodás ideológiájának mérsékeltbb szárnyával rokonszenvező gondolkodó és politikus volt, nem hiányoztak könyvtárából a francia felvilágosodás, sőt a forradalom nyomda- és sajtótermékei sem, melyekhez elsősorban az ő könyvtárában juthatnak hozzá az erdélyi olvasók.

Könyvtárának katalógusát, mely éppen a gyűjtemény enciklopédikus és válogatott jellegéből következően a korszak tudományos irodalmának is hasznos kaulauza, maga készítette el és adta ki 1796 és 1818 között Bécsben, négy kötetben. A második kötet tartalmazza a nyilvános könyvtár szabályzatát (Tabula legum bibliothecariorum. 1798.). Végreleletében pontosan meghatározta utódai kötelezettségeit a könyvtár fenntartása, gyarapítása és közhasználatra bocsátása érdekében, anyagi javakkal bőségesen ellátva a hitbizományának szánt könyvtárat.

A Teleki Sámuel fölött elhangzott halotti beszédek egyike így emlékezett meg róla: „Könyv volt élete, könyv volt erkölce, maga az egész ember könyv és élő Bibliotheca.” Valóban ez volt az ő igazi és szíve szerint való foglalatossága, s bár élete folyamán a közhivatali pálya

a „homo politicus”-t állította előtérbe, mellette mindig ott volt a „homo philologus”, a sokat olvasó, író, jegyzetelő ember gondolkodó típusa. Bár kiterjedt levelezésén, útinaplóján és jegyzetein kívül önálló munkája nem maradt fenn, könyvtárának katalógusa, valamint Janus Pannonius műveinek másokkal együtt létrehozott kritikai kiadása tanúskodnak széles körű tudásáról és érdeklődéséről. Kedves könyveiről alig egy évvel halála előtt így írt: „... azoknak kívánok holtom után élni és Hazámnak szolgálni.”

A Teleki Téka állománya, közgyűjtemény jellege mindig ösztönözte az erdélyi szellemi élet legjobbjait, hogy a könyvtárat bekapcsolják a szellemi élet vérkeringésébe, központtá, tudományos műhellyé fejlesszék. Már Aranka György, az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság alapítója, egyébként a könyvtár egyik legrégebb kutatója is a Teleki könyvtárat tekintette dokumentum-bázisnak. Döbrentei Gábor kísérlete egy tudós társaság felállítására szintén Marosvásárhelyhez fűződik. Amikor 1842-ben az erdélyi országgyűlés — Széchényi Ferenc példáját idézve — kimondta egy Erdélyi Múzeum alapításának szükségességét Kolozsvár székhellyel, felvetődött a gondolat, hogy a Teleki Tékát Kolozsvárra helyezték át. 1860-ban Széchényi István halála s az azt követő nemzeti gyász sugallta egy erdélyi Széchényi-társaság megalakításának gondolatát, a Teleki Téka jobb kihasználása céljából marosvásárhelyi központtal. A városban 1876-ban megalakult Kemény Zsigmond Társaság is a Teleki Téka köré csoportosult, s egyik céljának tekintette a könyvtárban levő magyar történeti ér-

dekű kéziratok kiadását. Dózsa Dániel bíró és újságíró még 1880-ban is így írt az *Erdélyi Figyelő*-ben: „... e könyvtár maga egy társulat tudományos művelődésének oly biztos háttére lehetne...”

A kezdeményezések azonban mindig elakadtak, Erdély szellemi központja nem Marosvásárhely, hanem Kolozsvár lett. A Teleki Téka holt tőkéje csak egyes kutatók munkája nyomán vált és válik napjainkban is közkinccsé. Szabó Károly már az 1860-as években összeírta a könyvtár régi magyar könyveit. Nagy lendületet adott a kutatásoknak a Magyar Történelmi Társulat 1878. évi marosvásárhelyi vándorgyűlése, amikor szakavatott tudósok első ízben mérték fel a könyvtár és a Teleki-levéltár kincseit, összefoglaló jelentésben számolva be tapasztalataikról. Azóta számtalan publikáció, forráskiadás bizonyítja e könyvtár páratlan gazdagságát mind a tudományos művelődéstörténet, mind a magyar irodalom- és történettudomány területén. Legújabbban magával a könyvtárral is több kiadvány foglalkozik: 1971-ben megjelent az ősnymtatványok katalógusa, 1976-ban pedig Deé Nagy Anikó előszavával és válogatásában a „Teleki Sámuel és a Teleki Téka” c. összeállítás, amely egy nagyobb mű — Teleki Sámuel pályakép — előmunkálata.

Napjainkban magyar és román szakemberek közösen fáradoznak azon, hogy a Teleki Téka egyre jobban, alapítója szándékaihoz méltóan szolgálja a tudományos haladást és a közművelődést.

Somkuti Gabriella

Lapozgató

● **A 30 ÉV SOROZAT VÁSÁRLÓI FOGADTATÁSA** címmel a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése kiadta V. Kulcsár Júlia beszámolóját a *Magvető és a Szépirodalmi Kiadó közös gondozásában megjelenő, 100 kötetesre tervezett sorozat iránti érdeklődésről. Az eddig kiadott 41 kötet kereslete megfelelő, az indulástól eltelt két és fél év alatt kialakult e fontos közművelődési feladatot betöltő sorozat vásárlói tábora, amelyben az alkalmazottak, illetve a fizikai dolgozók állnak az első és a második helyen. Az átlagosan 20 ezer példányban közrebocsátott sorozat vevői lényegében megduplázták házikönyvtárjukban az értékes mai magyar művek számát.*

● **VÉLEMÉNYEK A KÖLTÉSZETRŐL.** Módszertani kísérlet az Ady-évforduló kapcsán címmel az MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont „Közlemények” sorozatának 1977/27. számában Erdélyi Ildikó ismerteti az 1976. októberében készített két Ady-felmérés (országos, illetve budapesti) közül a fővárosi vizsgálatás eredményét. A Vajda János és Illyés Gyula születési évfordulójával is kapcsolatba hozott felmérés válaszaiból kiderült, hogy a budapesti lakosok 78 százaléka tudja, ki volt Ady Endre. Vajda János nevét 32, Illyés Gyuláét pedig 59 százalékuk ismeri.